

Eugeniusz Mysłowski

Rozwój organizacyjny Polskiej Partii Robotniczej w województwie lubelskim w 1945 r.

Rocznik Lubelski 7, 139-166

1964

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

EUGENIUSZ MYSŁOWSKI

ROZWÓJ ORGANIZACYJNY POLSKIEJ PARTII ROBOTNICZEJ W WOJEWÓDZTWIE LUBELSKIM W 1945 R.

W rozwoju organizacyjnym partii w 1945 r. można wyodrębnić wyraźnie trzy etapy. Jeden trwa od chwili styczniowej ofensywy Armii Radzieckiej i Wojska Polskiego do końca maja i wprawdzie następuje w nim rozwój partii, ale jest on daleko wolniejszy niż w 1944 r., etap drugi od czerwca do sierpnia i etap trzeci od września do grudnia, kiedy to stan liczebny członków partii utrzymuje się w zasadzie na niezmiennym poziomie.

Rozwój partii w roku 1945 określały przede wszystkim następujące warunki ogólne: odejście z terenów Lubelszczyzny oddziałów wojskowych w związku z przesunięciem się linii frontu, co wpływało aktywizującą na działalność reakcyjnego podziemia, które też w tym czasie wzmogło akty terrorystyczne, szczególnie wobec działaczy PPR; stopniowe słabnięcie entuzjazmu z powodu odzyskanej niepodległości i otrzymanej z reformy rolnej ziemi; pojawienie się nastrojów niezadowolenia ze względu na utrzymanie i ściąganie świadczeń wojennych; z powodu ciężkiej sytuacji materialnej ludności miejskiej, zwłaszcza robotników; sekciarskiego podejścia w niektórych powiatach do podstawowego wówczas problemu politycznego — stosunku do b. członków AK. Pamiętać również należy, że w tym czasie wielu najaktywniejszych członków partii wyjeżdża w grupach operacyjnych na Ziemię Zachodnie dla przejęcia i uruchomienia zakładów przemysłowych i organizacji organów władzy ludowej. Zainteresowanie władz centralnych obejmuje już teraz cały kraj ze szczególnym uwzględnieniem terenów o dużym odsetku klasy robotniczej.

Wyraźny wpływ na dezorientację społeczeństwa — szczególnie w początkowym okresie — miało stworzenie Rządu Jedności Narodu i wejście do niego Mikołajczyka. Z faktu tego tu i ówdzie wyciągano niewłaściwe wnioski. Poważny wpływ na aktywizowanie się szeregów partyjnych miała kampania przygotowawcza do I Zjazdu Partii. Jak więc widzimy rozwój partii w 1945 r. odbywał się w niezwykle trudnych i złożonych warunkach.

Wzrost liczebny członków PPR obrazuje tabela 1.

Jak wynika z przytoczonego zestawienia w pierwszym okresie od lutego do maja 1945 r. liczba członków partii wzrosła z 13 072 do 16 913 członków, co stanowi 129,4%¹. Jest to największy stan liczebny woje-

¹ W tym samym czasie organizacja wojewódzka w Białymstoku wzrosła do 143%, Rzeszów do 129%, ale w niektórych województwach po lewej stronie Wisły znacznie więcej. Np. Poznań — 3107%, Łódź miasto — 1460%, Kraków — 524% itd.

TABELA I. CZŁONKOWIE POLSKIEJ PARTII ROBOTNICZEJ W 1945 R.*

Lp.	Powiat	M i e s i ą c e											
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
1	Województwo	13072				16913			13698	12148	11959	11714	12299
2	Biała Podlaska	250	222	270	582	321			307	233	233	239	238
3	Biłgoraj	305	361	330		393			250	250	283	292	310
4	Chełm	520				150			250	253	253	362	355
5	Hrubieszów	250	350	370		657			479	492	495	497	509
6	Krasnystaw	1810	2260			2000			1300	1300	1500	1600	1688
7	Kraśnik	1500	1500						1629	1671	1629	1687	1682
8	Lubartów	960				1449			1449	1449	1449	1178	1499
9	Lublin m.	471				1145			1315	1476	1476	1236	1277
10	Lublin p.	742	900	1029	1059	989			972	994	793	781	794
11	Łuków	710	710	1048		220			381	334	253	325	325
12	Puławy	3000		3885	3876	3712			2926	1429	1429	1517	1528
13	Radzyń	590	686	792	853				450	451	456	430	411
14	Siedlce	441	471	504	375	250			290	260	236	317	269
15	Tomaszów	438	469	327		400			470	398	398	390	395
16	Włodawa	882	588	577	1126	400			830	710	628	424	580
17	Zamość								400	448	448	439	439

* Liczby dla całego województwa za luty i maj zaczerpnięto z artykułu N. Kołomejczyka *Rozwój organizacyjny PPR w 1945 r.* „Z Pola Walki” nr 3 (11), 1960. Dane dla poszczególnych powiatów w okresie: styczeń — lipiec pochodzą z różnego rodzaju sprawozdań składanych przez instancje partyjne i znajdujących się w Archiwum ZHP i Archiwum KW PZPR. Dane za m. od sierpnia do grudnia pochodzą z powiatowych ankiet znajdujących się bądź w Archiwum ZHP bądź Archiwum KW PZPR.

wódzkiej organizacji partyjnej w 1945 r. Obserwujemy więc dalszy rozwój szeregów partyjnych, jednak znacznie wolniejszy niż w 1944 r. Jest to charakterystyczne dla terenów wyzwolonych w roku 1944². Wpłynęła na ten stan zmieniona sytuacja, w jakiej przyszło działać organizacji partyjnej województwa lubelskiego.

W sprawozdaniu Komitetu Wojewódzkiego za luty — marzec 1945 r. czytamy: „...Po rozpoczęciu styczniowej ofensywy Armii Czerwonej i odejściu garnizonów sowieckich, reakcja przeszła do ofensywy. Podjęto próby nowej walki — walkę ideologiczną, jak antysowiecką, antyżydowską (Siedlce) i antyukraińską (północne powiaty). Reakcja wykorzystuje także trudności gospodarcze. Jednakże główną formą walki prowadzonej przeciwko nam była i pozostaje walka zbrojna...”³. O wzmocnionej akcji terrorystycznej reakcyjnego podziemia donoszono ze wszystkich stron województwa. Komitet Powiatowy w Tomaszowie w sprawozdaniu za marzec 1945 r. pisze: „...z powodu terroru stosowanego przez „akowców” i „bulbowców” robota partyjna w powiecie w tym miesiącu nie ruszyła z miejsca. Z wyjątkiem miasta i najbliższych komórek nikt się do partii nie pokaże. Wśród naszych ludzi można spotkać stan przygnębienia spowodowany codziennymi wypadkami napadów, rabunków, morderstw, na które nikt nie reaguje...”⁴.

Komitet Powiatowy w Białej Podlaskiej w piśmie do KC pisał: „...W ostatnim tygodniu zabito 8 osób. Są napady na posterunki, gorzelnie, rabują krowy, świnie po folwarkach i u chłopów...”⁵.

O typowym przebiegu napadów na członków partii mówiono na konferencji powiatowej w Tomaszowie w dniu 22 IV 1945 r.: „...We wsi Chodywańce komórka liczy 4 członków. W nocy przychodzą bandy z automatami, biją, grożą śmiercią, o ile będą należeć do PPR. O pracy partyjnej nie może być mowy. Mówią, że będą niszczyć i ich rodziny. Ostatnio zbito żelaznym drągiem członka PPR — który leży ciężko chory...”⁶. Na konferencji powiatowej w Puławach w październiku 1945 r. sekretarz KP tow. Hołod Bazyli stwierdził: „...Po wyzwoleniu partia zaczęła się szybko rozwijać co trwało do maja 1945 r., lecz później na skutek terroru i zabójstw najaktywniejszych członków, rozwój zamarł. Zabito około 60 członków partii. Liczba z 3000 spadła do 1500...”⁷.

Podaję za N. Kołomejczykiem *op. cit.*, s. 39. W danych dla województwa za m. sierpień i m. grudzień przytoczonych przez N. Kołomejczyka we wspomnianym artykule a danymi, które przytacza autor, istnieją pewne niezgodności. Jednakże autor postanowił oprzeć się na zebranych przez siebie danych, gdyż są one sumą członków w poszczególnych powiatach.

² Patrz: E. Mysłowski *Rozwój organizacyjny PPR w woj. lubelskim w 1944 r.* „Rocznik Lubelski”. T. V, s. 205—212.

³ AZPH PPR KC. Sekretariat KW Lublin. Sprawozdania KW, sygn. 295/VII — 107. Sprawozdanie za luty — marzec 1945 r.

⁴ AZHP PPR KC. Sekretariat KW Lublin. Sprawozdania KW, sygn. 295/VII — 107. Sprawozdanie KP w Tomaszowie za m-c marzec 1945 r. dok. nr 20. Do sprawozdania dołączony jest wykaz napadów, z którego wynika, że na terenie powiatu od 28 II do 22 III 45 r. dokonano 20 napadów, zabijając 35 ludzi.

⁵ AZHP PPR KC. Sekretariat KW Lublin. Sprawozdania KW, sygn. 205/VII — 107. Pismo KP z Białej Podlaskiej do KC z dnia 14 III 1945 r. dok. nr 12.

⁶ AKW PZPR w Lublinie. PPR. KP w Tomaszowie. Konferencje Powiatowe. Protokoły 1945—48, sygn. 15/I/1. Protokół z konferencji odbytej dnia 22 IV 1945 r.

⁷ AKW PZPR w Lublinie. PPR. KP w Puławach. Protokoły Konferencji Pow. 1945 r. 47, 48, sygn. 12/I/1. Protokół z konferencji delegatów odbytej w dniu 14 X 1945 r.

Egzekutywa KP w Łukowie na swym posiedzeniu w czerwcu 1945 r. stwierdziła: „...W terenie grasuje banda licząca ponad 500 osób. Reakcja silna. Milicja ani UB nie wyjeżdżają w teren, gdyż nie mają ludzi. Zabito 11 funkcjonariuszy UB i MO, a na ich miejsce nie ma nowych. Posterunków w powiecie nie ma...”⁸. O rozmiarze terroru stosowanego na niektórych terenach świadczy sprawozdanie KP w Lubartowie za okres od 12 V do 18 V 1945 r., które podaje, że na terenie powiatu w tym okresie dokonano 30 morderstw⁹. W powiecie Kraśnik na posiedzeniu Egzekutywy KP w dniu 9 V 1945 r. „Komendant Powiatowy MO oświadczył, że z 17 posterunków pozostały tylko 4, reszta jest rozbrojona i częściowo wybita przez bandy, które występują jawnie...”¹⁰. Również w powiecie Biłgoraj rozwój organizacji partyjnej został poważnie zahamowany. „...W marcu 1945 r. — czytamy w sprawozdaniu — było w powiecie około 300 członków. Wiosną tego roku przyszedł terror reakcji, co zahamowało wzrost partii. Wielu aktywistów zginęło. Np. w gm. Tarnogród organizacja liczyła kilkudziesięciu członków, dziś zaledwie kilku. Koło we wsi Wola Różaniecka, na skutek ciągłych napałów, całe wyjechało na Zachód...”¹¹.

Reakcja ośmielona stosunkowo słabym przeciwdziałaniem aparatu państwowego przechodzi do frontalnego ataku. Łączy się w większe oddziały, do walki z którymi muszą być użyte jednostki regularnego wojska. Podejmuje ona również próby likwidacji władzy ludowej na całych obszarach.

Komitet Wojewódzki PPR w Lublinie sygnalizował, że w działalności band „...występuje nowe zjawisko prób likwidacji naszej władzy państwowej w poszczególnych gminach...”¹². Wspomniane sprawozdanie Komitetu Wojewódzkiego donosiło, że bandy koncentrują się w większe oddziały liczące 250—300 osób¹³. Również Komitet Powiatowy w Białej Podlaskiej donosił: „...na terenie powiatu gromadzą się bandy liczące nawet po 250 osób...”¹⁴. Akcje terrorystyczne objęły całe województwo. Nawet w Lublinie miały miejsce zamachy na znanych działaczy partyjnych i funkcjonariuszy państwowych: „...W ostatnich dwóch tygodniach w Lublinie m. miało miejsce cały szereg zamachów. Na redaktora gazety partyjnej, szefa Wydziału Propagandy, oficerów itp...”¹⁵. W swej walce z władzą ludową reakcja chwytła się różnego rodzaju form podstępów, wykorzystując często stare, jeszcze z okresu okupacji, kontakty. Podej-

⁸ AKW PZPR w Lublinie. PPR. KP w Łukowie. Protokoły posiedzeń Egzekutywy 1944—48, sygn. 11/IV/1. Protokół z posiedzenia Egzekutywy odbytej dnia 19 VI 1945 r.

⁹ AKW PZPR w Lublinie. PPR. KP w Lubartowie. Sprawozdania KP 1945—48,

¹⁰ AKW PZPR w Lublinie. PPR. KP w Kraśniku. Protokoły posiedzeń Egzekutywy KP 1944—48, sygn. 6/IV/1. Protokół posiedzenia Egzekutywy z dnia 9 V 45 r.

¹¹ AKW PZPR w Lublinie. PPR. KP w Biłgoraju. Materiały Konferencji Pow. 1945—48, sygn. 3/I/1. Sprawozdanie na Konferencję Powiatową odbytą 24 III 1946 r.

¹² AZHP. PPR. KC. Sekretariat KW Lublin. Sprawozdania KW, sygn. 295/VII — 107. Sprawozdanie KW za luty — marzec 1945 r.

¹³ AZHP. PPR. KC. Sekretariat KW Lublin. Sprawozdania KW, sygn. 295/VII — 107. Sprawozdanie KW za luty — marzec 1945 r.

¹⁴ AZHP. PPR. KC. Sekretariat KW Lublin. Sprawozdania KW, sygn. 295/VII — 107. Pismo KP w Białej Podlaskiej z dnia 14 III 1945 r. do KC dok. nr 12.

¹⁵ AZHP. PPR. KC. Sekretariat KW Lublin. Sprawozdania KW, sygn. 295/VII — 107. Sprawozdanie KW za luty — marzec 1945 r.

muje ona próby przeciągnięcia na swoją stronę niektórych oddziałów wojskowych, organizowania napadów na więzienia itp. Tak np. dnia 9 III 1945 r. został dokonany przez bandę, w sile 15 osób, napad na więzienie w Białej Podlaskiej, z którego uprowadzono 103 więźniów. Zdobycie więzienia ułatwiła zdrada naczelnika i kilku dozorców¹⁶.

W podobny sposób dokonano napadu na więzienie na Zamku w Lublinie. Wykorzystując łączność nielegalnego podziemia z niektórymi formalnie ujawnionymi jego członkami, zajmującymi poważne stanowiska w administracji i wojsku, udało się reakcji wyprowadzić batalion żołnierzy z ochrony wojskowej w Radzynie oraz znaczną część szkoły podchorążych w Chełmie¹⁷. Również pewni funkcjonariusze MO w niektórych powiatach byli mocno związani z bandami. W maju 1945 r. Egzekutywa KP w Tomaszowie stwierdziła: „...milicja w 60 proc. jest na usługach reakcji — a bandy chodzą dużymi grupami...”¹⁸. Stąd też walki z reakcją prowadzone przez organy władzy ludowej miały niezwykle ciężki przebieg. „...Walki jakie przeprowadzają nasze i sowieckie siły — czytamy w sprawozdaniu KW — nabierają charakteru operacji z udziałem dużych sił pancernych...”¹⁹.

Charakteryzując ten okres Ignacy Blum pisze następująco: „...Reakcja wykorzystując moment wymarszu bojowych jednostek wojskowych na front, organizuje swoje oddziały leśne, wzmaga opór przeciwko władzy ludowej, bierze kurs na rozpętanie w kraju wojny domowej. Charakterystyczne, że na 434 działające w Polsce w latach 1944—49 zbrojne bandy ponad 300 powstało na wiosnę 1945 r. Zdecydowana ich większość powstała w województwie: lubelskim, białostockim, warszawskim, krakowskim...”²⁰.

Reakcyjne bandy o mniej lub bardziej wyraźnym programie politycznym — to zaleźwie część podziemia²¹. Drugą część podziemia stanowiły bandy nacjonalistów ukraińskich, które już od czasu okupacji wzniecały pożogę i bestialskie rzezie w południowych rejonach Lubelszczyzny. Powiaty: hrubieszowski, tomaszowski, włodawski, chełmski, a częściowo i białopodlaski były nękane przez silne, doskonale uzbrojone i wyszkolone bandy UPA.

W tym czasie, na przełomie roku 1944/45, następuje ostateczna polaryzacja poglądów w łonie AK. Wielu członków AK, a nawet całe oddziały, ujawniają się i zgłaszają do szeregów WP: ujawnieni zajmują wobec władzy ludowej neutralną lub lojalną postawę. Część natomiast

¹⁶ AZHP. PPR. KC. Sekretariat KW Lublin. Sprawozdania KW, sygn. 295/VII — 107. Pismo KP w Białej Podlaskiej do KC z dnia 14 III 1945 r. dok. nr 12.

¹⁷ AZHP. PPR. KC. Sekretariat KW Lublin. Sprawozdania KW, sygn. 295/VII — 107. Sprawozdanie KW za luty — marzec 1945 r.

¹⁸ AKW PZPR w Lublinie. PPR. KP w Tomaszowie. Protokoły posiedzeń Egzekutywy KP 1944—48, sygn. 15/IV/1. Protokół z dnia 14 V 1945 r.

¹⁹ AZHP. PPR. KC. Sekretariat KW Lublin. Sprawozdania KW, sygn. 295/VII — 107. Sprawozdanie KW za luty — marzec 1945 r.

²⁰ I. Blum *Z dziejów Wojska Polskiego w latach 1945—48*. Warszawa 1960, s. 13.

²¹ Na przełomie roku 1944—45 na terenie woj. lubelskiego grasują m. in. bandy reakcyjne: „Rysia”, „Klusia”, „Kędziory”, „Cygana”, „Szermierza”, „Uskoka”, „Zapory”, „Bohuna”, „Jastrzębia”, „Szatana”, „Orlika”, „Czarnego”, „Jordana”, „Żelaznego”, „Grota”, „Panasiuka”, „Płomienia”, „Groma”, „Bohuna”, „Błyska”, „Sokoła”, „Oria”, „Kostki”, „Młota”, „Ślepego”, „Sepa”, „Pidka”, „Halama”, „Ciąga”, „Zemsty”, „Znaka”, „Lwa”, „Wołynika”. *Między Wisłą a Bugiem*. „W Służbie Narodu” nr 25 (590), 19 XI 1963 r.

członków i oddziałów pozostaje w podziemiu i aktywnie walczy przeciw władzy ludowej. Po rozwiązaniu AK (styczeń 1945 r.) w podległych delegaturze organizacjach, a zwłaszcza w proakowskiej NIE — następuje zmiana form walki. AK była, przynajmniej w przekonaniu ogromnej większości swoich członków, organizacją powołaną do walki ze Związkiem Radzieckim i władzą ludową.

Aktywizacja podziemia miała m. in. źródło w sytuacji wewnętrznej kraju wytworzonej po zwycięskim zakończeniu II wojny światowej. To, co dotychczas ludzi różnych poglądów łączyło w czasie walki o wyzwolenie kraju, zaczyna schodzić na plan drugi. Zagadnieniem podstawowym dla różnych środowisk i klas staje się problem ustroju Polski. Część chłopstwa, popierającego poczynania władzy ludowej w okresie reformy rolnej, zaczyna zdradzać wahania i wątpliwości, czy aby władza ta nie odbierze mu nadanej własności. Pogłębieniu tych wątpliwości sprzyja walcie wroga propaganda, ukazująca Mikołajczyka jako obrońcę własności chłopskiej przed władzą ludową. Ciężka sytuacja gospodarcza wyniszczonego wojną kraju wywołuje niezadowolenie szerokich mas społeczeństwa. Reakcja wykorzystuje w swej propagandzie fakt pobytu w Polsce jednostek radzieckich i rozsiewa pogłoski o zagrożeniu jej niepodległości i suwerenności.

Z drugiej zaś strony w niektórych terenach występują fakty bezprawnego aresztowania członków b. AK i BCh, fakty nieprzestrzegania praworządności ze strony organów bezpieczeństwa, które nie budują w społeczeństwie zaufania do władzy ludowej i jej polityki.

24 czerwca 1945 r. ogłoszony został komunikat o zawarciu w Moskwie porozumienia w sprawie utworzenia Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej. Było to wielkie osiągnięcie obozu demokratycznego, gdyż w ten sposób pogłębił się proces konsolidacji społeczeństwa w oparciu o szerszą bazę społeczną. Utworzenie TRJN pociągało za sobą jednak wiele zjawisk ujemnych. W jego skład weszli ludzie, którzy wyznawali poglądy polityczne bardzo dalekie od platformy ideowej PKWN, którzy przez cały okres okupacji prowadzili zaciekłą walkę przeciwko ówczesnej lewicy społecznej.

Niemal wszystkie nielegalne reakcyjne ugrupowania aprobowały wejście Mikołajczyka do rządu. Np. Wydawnictwo NSZ „Komunikat” z 17 sierpnia 1945 r. pisało: „...podchodząc jednak realnie do nowo powstałej rzeczywistości nie mamy powodu do zwalczania Mikołajczyka i ludzi dobrej woli, którzy z nim poszli — niech działają jak najwięcej...”²².

Poparcie dla Mikołajczyka i jego ludzi zadeklarowali również przedstawiciele „rządu” londyńskiego w kraju. W wydanej w lipcu 1945 r. ulotce czytamy: „...Dajemy więc premierowi Mikołajczykowi pełny kredyt zaufania. Jesteśmy przy tym przekonani, że jednolita niezłomna postawa narodu w oporze przeciwko przemocy i gwałtom i uparte dążenie do osiągnięcia pełnej wolności, stanie się dla premiera Mikołajczyka najbardziej ważkim i rozstrzygającym atutem politycznym...”²³. Najdobitniej rolę Mikołajczyka określa jednak następujące stwierdzenie: „...Mikołajczyk przyjechał (do Polski — M. E.) w porozumieniu z rządem

²² I. Blum *op. cit.*, s. 18.

²³ Wł. Gomułka *W walce o demokrację ludową*. Warszawa 1947, s. 192.

angielskim i amerykańskim z receptą na uwolnienie Polski od gości ze Wschodu..."²⁴.

Reakcja widziała w Mikołajczyku — głównego swego orędownika, który miał stworzyć sprzyjające warunki dla przejęcia przez nią władzy w Polsce. Mikołajczyk tworzy natychmiast po przybyciu do Polski swoją partię — PSL, przez którą chce doprowadzić do rozbicia koalicji rządowej i zdobycia władzy legalną drogą. W opozycji do Rządu Jedności Narodu stanęło organizujące się w tym czasie Stronnictwo — Partia Pracy — reprezentujące stan średni i rzemiosło, grupujące w swoich szeregach kupców i bogatych rzemieślników związanych z kołami katolickimi.

Również w innych stronnictwach coraz szerzej dochodzą do głosu elementy reakcyjne usiłujące podważyć Blok Demokratyczny, jego spistość i jedność.

Jak stwierdził na Plenum KC PPR w lutym 1945 r. tow. Gomułka: „...do PPS wchodzi dużo elementów, które przynależały dawniej do WRN i które reprezentują najgorsze tradycje z tych jakie pozostały po PPS z okresu do 1939 r. Elementy wuerenowskie, które wchodzi do PPS i nie asymilują się w niej, chcą wywierać nacisk na tę partię, aby zepchnąć ją na stare pozycje przedwojenne. Są to próby odrodzenia w PPS starych, złych tradycji, od których partia ta przez wejście do składu demokratycznego frontu narodowego faktycznie odeszła...”²⁵.

Tak więc powstanie Rządu Jedności Narodu określa warunki, w których walka o władzę, walka między siłami demokratycznymi a siłami reakcji przybiera formy ostrej akcji politycznej, prowadzonej za pomocą legalnych i nielegalnych środków. Obok walki zbrojnej powstaje drugi front z silną opozycją polityczną kierowaną przez PSL i jej przywódcę Mikołajczyka.

Ta nadzwyczaj skomplikowana i napięta sytuacja musiała mieć wpływ na pracę partyjną i rozwój jej szeregów. „...Na poszczególnych odcinkach nie widać już pędu do partii i jej burzliwego rozwoju — czytamy w sprawozdaniu Komitetu Wojewódzkiego. — W szeregu gmin towarzysze nie śpią w swoich domach. Partia przechodzi częściowo na pracę konspiracyjną. Są tendencje osłabienia łączności między powiatami a gminami i komórkami...”²⁶.

Referat personalny w pow. Lublin stwierdzał: „...Ilość członków partii spadła nie dlatego, że wystąpili z partii, ale dlatego, że nie można dotrzeć do 30 komórek i 257 członków na skutek terroru band i na razie trzeba będzie z nich zrezygnować...”²⁷. „W powiecie Chełm na skutek terroru zginęło bądź odpadło od partii 350 towarzyszy, tak, że w czerwcu 1945 r. trzeba było budować partię od nowa...”²⁸.

²⁴ St. Korboński *W imieniu Kremła*. Paryż 1956, s. 14.

²⁵ *Nowa sytuacja — nowe zadania*. Referat wygłoszony na rozszerzonym plenum KC PPR 6 lutego 1945 r. Wł. Gomułka *Artykuły i przemówienia*. Warszawa 1962, s. 214—215.

²⁶ AZHP. PPR. KC. Sekretariat KW, sygn. 295/VII — 107. Sprawozdanie KW za m-c luty — marzec 1945 r.

²⁷ AKW PZPR w Lublinie. PPR. KP w Lublinie. Referat Pers. Sprawozdania personalne, sygn. 9/XIII/1. Sprawozdanie za m-c październik 1945 r.

²⁸ AKW PZPR w Lublinie. PPR. KP w Chełmie. Materiały powiatowych konferencji 1945 r. — 1948 r., sygn. 4/1/1. Protokół Konferencji odbytej dnia 4 XI 1945 r.

„...Dla nas — pisał KP w Biłgoraju — okresem bardzo krytycznym był maj. W tym czasie reakcja bardzo czynnie wystąpiła przeciwko naszej partii, MO i UB. Zamordowano 3 sekretarzy KG — w Goraju, Tarnopolu i Biszczy. Wielu aktywistów i członków partii zostało pobitych i doszczętnie obrabowanych. W nocy z 2—3 i 27—28 maja 1945 r. dokonano dwukrotnie napadu na PUBP i Powiatową Komendę MO...”²⁹.

Nie tylko jednak terror był przyczyną odpływu członków partii. Występowały tu i inne czynniki. Np. Komitet Powiatowy w Puławach w sprawozdaniu swoim tak charakteryzował ten okres: „...Przyczyną masowego odpływu z partii był nie tylko terror, ale i to, że masowy napływ do partii w pierwszych miesiącach niepodległości nie zawsze był świadomy, nie jeden wstępował w nadziei osobistych korzyści..., a ponadto członkowie tak byli luźno związani z partią, że masa ich nie posiadała nawet legitymacji i nie wypełniała kwestionariuszy, tylko się zapisała. Przy najmniejszych trudnościach ci członkowie masowo zaczęli uciekać z partii...”³⁰. Komitet Powiatowy w Białej Podlaskiej relacjonował sytuację w swoim terenie — „...Z terenowych kół — czynnie pracuje tylko 6. Reszta nie chce i nie umie pracować. Są to koła powstałe we dworach. Członkom tym kiedyś naobiecowano i oni teraz myślą, że wszystko da im Rząd...”³¹.

Latem 1945 r. nastąpił więc poważny spadek liczby członków PPR. Jeżeli miesiąc maj przyjmiemy za sto (16 913), to w miesiącu sierpniu liczba członków partii wynosiła już tylko 88 procent (13 698). Ten poważny spadek nastąpił głównie w wyniku porządkowania szeregów partyjnych w myśl uchwały majowego Plenum Komitetu Centralnego.

Proces umasowienia partii wiosną 1945 r., szczególnie na ziemiach nowo wyzwolonych, ale również i w województwie lubelskim, pociągał za sobą cały szereg nieprawidłowości. W tym okresie elementy żywiołowości w przyjmowaniu do partii dominowały nad stroną organizacyjnego ujęcia jej członków. Zgłaszających się po prostu zapisywano („rejestrowano”) na listy w komitetach, nie tworząc komórek. W czasie rejestracji nie przeprowadzano żadnej selekcji wśród kandydatów, którzy często „rejestrowali się” idąc za przykładem bardziej świadomych politycznie i społecznie towarzyszy. Okres ten nie trwał długo. Jednakże nastąpiło pewne nasycenie szeregów partyjnych elementem karierowiczowskim, a nawet czasami wrogim; osłabienie prężności organizacyjnej partii przez zaniedbanie budowy komórek partyjnych; obciążenie partii elementem mało świadomym, nie zdającym sobie sprawy z przodującego charakteru partii mas pracujących i wynikających z tego obowiązków członka partii. Żywiołowość spowodowała także poważne zaniedbanie w ewidencji i statystyce partyjnej. Kierownictwo partii, zdając sobie sprawę z ujemnych stron procesu umasowienia, słusznie uważało, że

²⁹ AKW PZPR w Lublinie. PPR. KP w Biłgoraju. Sprawozdania z pracy organizacyjnej KP. 1944—48, sygn. 3/VI/3. Sprawozdanie z dnia 14 VI 1945 r. za okres od 1 V — 14 VI 1945 r.

³⁰ AKW PZPR w Lublinie. PPR. KP w Puławach. Protokoły konferencji powiatowych 1945, 47, 48, sygn. 12/I/1. Protokół z konferencji delegatów odbytej w dniu 14 X 1945 r.

³¹ AKW PZPR w Lublinie. PPR. KP w Białej Podlaskiej. Sprawozdania sytuacyjne KP 1945—48, sygn. 2/V/2. Sprawozdanie z dnia 26 XII 1945 r. za m-c listopad i grudzień.

nie należy z tego powodu rezygnować w ogóle z tej tendencji, zamykać sztucznie drogę do partii tysięcznym rzeszom robotników, chłopów i inteligencji. Dał temu wyraz Sekretarz KC PPR Władysław Gomułka na Plenum Komitetu Centralnego, stwierdzając m. in. „...Nasze partyjne organizacje były za czasów okupacji, organizacjami kadrowymi — obecnym ich zadaniem jest rozbudować naszą partię w organizację masową”³².

Sprawy wewnątrzpartyjne były przedmiotem obrad plenarnego posiedzenia KC PPR odbytego w dniach 20—21 maja 1945 r. Plenum podjęło uchwałę o uporządkowaniu i równocześnie oczyszczeniu szeregów partyjnych.

Plenum pozytywnie oceniło dotychczasowe wyniki na odcinku rozbudowy partii, stwierdzając, „...że ogromny wzrost liczby członków partii i przekształcenie się partii z organizacji kadrowej w organizację masową jest odbiciem wzrostu aktywności patriotycznej i demokratycznej mas pracujących oraz rezultatem wielkiego wkładu naszej partii w dzieło walki o wyzwolenie kraju, jego odbudowę i demokratyzację...”³³. Rezolucja przyjęta na Plenum zobowiązywała do „...uporządkowania spraw członkowskich partii i usunięcia z niej elementów niepożądanych..., wszyscy zarejestrowani członkowie partii winni być w ciągu m-ca czerwca przyjęci formalnie na zebraniach komórek partyjnych..., a każdy członek winien w odpowiedniej komórce partyjnej złożyć wypełniony kwestionariusz oraz dołączyć rekomendację na piśmie dwóch członków partii...”³⁴.

W lipcu przeprowadzono wymianę legitymacji tymczasowych na stałe, przy czym te ostatnie mieli otrzymać członkowie przynajmniej z sześciomiesięcznym stażem, po przejściu przez specjalne komisje powołane do wymiany legitymacji. Jednocześnie celem usprawnienia pracy nad oczyszczeniem szeregów partii od elementów niepożądanych i ustanowienia stałej kontroli nad moralno-politycznym obliczem członków partii powołano Centralną i Wojewódzkie Komisje Kontroli Partyjnej.

Prace nad porządkowaniem ewidencji partyjnej przeciągnęły się do końca września.

Tak więc do podstawowych przyczyn spadku liczby członków partii w okresie letnim należały przede wszystkim: nie przyjmowanie lub odroczenie przyjęcia pewnej grupy członków ze względu na zastrzeżenia natury klasowej, politycznej, etyczno-moralnej itp. Po drugie dość znaczna grupa została wydalona z partii na mocy orzeczeń komisji partyjnych. Duży wpływ na zmniejszenie znacznej części pierwotnie zarejestrowanych, zwłaszcza w organizacjach wiejskich, miały niedociągnięcia natury organizacyjnej. Polegały one na niedocenianiu roli komórek partyjnych, co w konsekwencji doprowadziło do pozostawienia ich bez pomocy i instruktażu. Pewna część zarejestrowanych nie zgłosiła się na wezwanie komitetów lub też zwróciła tymczasowe legitymacje partyjne.

³² *Kształtowanie się podstaw programowych PPR w latach 1942—45*. Warszawa 1958, s. 324.

³³ *Uchwała Plenum KC PPR w sprawach organizacyjnych z 26 V 1945 r. PPR. Rezolucje, Odezwy, Instrukcje i Okólniki KC, VIII 1944 r. — XII 1945 r.* Warszawa 1959, s. 153.

³⁴ Tamże, 154—155.

Na tę postawę wpłynęły terror reakcji, występujący głównie w organizacjach wiejskich, odchodzenie od partii elementów chwiejnych pod wpływem ciężkiej w tym czasie sytuacji aprowizacyjnej (niektóre organizacje fabryczne), a także pewne znaczenie miała reakcyjna propaganda dyskryminująca PPR.

Nieznaczny odsetek opuszczających szeregi PPR przypada na tych zarejestrowanych, którzy w okresie międzywojennym byli związani z ruchem ludowym lub PPS i w miarę aktywizacji tych stronnictw w terenie przechodzili z powrotem w ich szeregi.

Tak więc spadek szeregów partyjnych latem 1945 r. był w zasadzie wynikiem świadomej działalności partii i jej kierownictwa, mającej na celu przyspieszenie procesu jej kształtowania się jako partii masowej na podstawie zasad marksizmu-leninizmu.

Drugą przyczyną, która zahamowała rozwój partii, a w niektórych rejonach spowodowała spadek jej wpływów organizacyjnych i przejście do pracy na wpeł konspiracyjnej, była działalność band reakcyjnych, skierowana na rozpętanie wojny domowej. Obejmuje ona całe województwo lubelskie, a szczególnie jego wschodnie powiaty. Posiadanie w tym czasie legitymacji peperowskiej, równało się wyrokowi śmierci, nierzadko dla całej rodziny. Obok zabójstw reakcja stosowała szeroko metody zastraszania, pogroźek, dywersji, prowokacji i szkalowania działaczy miejscowych.

W obawie przed represjami band, zdarzały się wypadki masowego zwracania legitymacji. Np. w powiecie puławskim legitymacje zwróciło 676 członków, tj. 25% stanu organizacji powiatowej, a w powiecie łukowskim 69 członków³⁵.

Tak więc niezwykle trudne warunki pracy partii na skutek szalejącego terroru reakcyjnego podziemia i trudności gospodarcze z jednej strony, z drugiej zaś dążność samej partii do uwolnienia się od elementu biernego i obcego klasowo i ideologicznie spowodowały, że partia wprawdzie straciła wielu członków w sensie liczbowym, niemniej wyszła z tej „operacji” poważnie wzmocniona politycznie i ideologicznie. Ci, którzy pozostali w jej szeregach, stanowili element najbardziej ideowy, zahartowany, gotowy do największych poświęceń w walce o ideały partii.

Mimo więc silnego terroru band nie udało się złamać organizacji partyjnej województwa lubelskiego.

Już w sprawozdaniu za sierpień 1945 r. Komitet Wojewódzki pisał: „...Mimo silnego terroru reakcyjnego, mimo wielkich strat w ludziach jakie organizacja lubelska poniosła i dalej ponosi, partia w woj. lubelskim nie rozpadła się. Posiada ona zahartowane kadry bojowe nie tylko ogólnie w skali powiatowej, ale w samych dołach partyjnych, w komórkach. I ten trzon partii utrzymał się i nawet w najgorszych chwilach dla niektórych powiatów działał i walczył. Przy tym nie jest on odosobniony na wsi. W niektórych powiatach ma on za sobą poparcie dużej części wsi. Ale ta krwawa walka z reakcją ma i swoje złe strony oddziaływania na członków partii. Wytworzyło się zacierzwienie, sztywniactwo i nieumiejętność „pokojoyej” walki z reakcją. Partia lubelska umie prędzej w walce wręcz uderzać w rękę, ale gorzej

³⁵ N. Kołomejczyk *op. cit.*, s. 48.

umie z nią walczyć „pokojowo” o masy. Wiąże się to jednocześnie z niskim wyrobieniem politycznym elementu chłopskiego. Tu leży przyczyna główna, że pomimo pewnego odprężenia w terenie wysiłki w odbudowie partii jest niedostateczny”³⁶.

Jak widać z tabeli 1 we wrześniu spadek liczebny wojewódzkiej organizacji partyjnej został zahamowany, ale w grudniu zaznaczył się już znaczniejszy przyływ członków partii. Ożywiła się w tym czasie praca polityczna komórek partyjnych oraz podniósł się poziom pracy organizacyjnej.

Poważny wpływ na wzrost szeregów partyjnych wywarło niewątpliwie podniesienie poziomu pracy komitetów i komórek partyjnych oraz zwiększenie umiejętności organizacyjnego ujmowania i umacniania wpływów politycznych wśród mas. KW, KP i KM zorganizowały w tym czasie szereg posiedzeń plenarnych, na których przyjęto konkretne uchwały w sprawie rozbudowy partii. Udzielały również komórkom i podległym komitetom daleko większej i bardziej skutecznej pomocy.

W drugiej połowie 1945 r. partia przeprowadziła zakrojone na szeroką skalę akcje polityczne, walcząc o umocnienie i rozwinięcie jednolitego frontu klasy robotniczej, o jedność działania sił demokratycznych. Powrót St. Mikołajczyka do kraju i skupienie się sił opozycyjnych PSL zaostriżyło atmosferę polityczną w kraju, prowadziło do polaryzacji sił politycznych i klasowych. Partia zdecydowanie przeciwstawiała się próbom reprivatyzacji zakładów przemysłowych i odebrania chłopom podzielonej już ziemi. Wokół niej zgrupowały się w obronie zdobyczy społecznych szerokie masy robotników i nadzielonych ziemią chłopów.

Do zaktywizowania szeregów partyjnych przyczyniły się w dużej mierze prace prowadzone w związku z przygotowaniem do I Zjazdu Partii, który miał się odbyć w grudniu 1945 r.

W jesieni 1945 r. trwała kampania wyborcza delegatów na I Zjazd Partii. Sprawę trybu postępowania przy wyborze delegatów w organizacjach partyjnych i na powiatowych konferencjach regulowała Uchwała Plenum KC PPR w sprawie wyboru delegatów na Zjazd Partyjny z dnia 11 lipca 1945 r.³⁷

Na zebraniach organizacji partyjnych i na konferencjach omawiano dotychczasową pracę i najbliższe zadania stojące przed organizacjami i instancjami partyjnymi oraz projekt statutu, który miał być uchwalony przez I Zjazd Partii, wybierano delegatów na konferencje powiatowe, a na tych — na zjazd partyjny³⁸.

Terminy odbytych konferencji, liczbę delegatów wybranych na organizacjach partyjnych, konferencjach powiatowych i ilość delegatów wybranych przez poszczególne powiaty przedstawia tabela 2.

³⁶ AKW PZPR w Lublinie. PPR. KW Wyd. Organizacyjny. Sprawozdania 1945—47, sygn. 1/VI/2. Sprawozdanie za m-c sierpień 1945 r.

³⁷ PPR. *Rezolucje...*, s. 179—181. Określała ona termin zebrań komórek partyjnych na okres między 15 VIII a 1 IX 1945 r. Komórki miały wybierać jednego delegata na konferencję powiatową na 20 czł. Konferencje powiatowe miały się odbyć w okresie między 1 a 30 września i wybierać delegatów na Zjazd według klucza 1 delegat na 200 czł. Wybory tak w komórkach, jak i w organizacjach były tajne.

³⁸ Tamże; Zob. lista delegatów aneks 1.

TABELA 2. POWIATOWE KONFERENCJE WYBORCZE DELEGATÓW
NA I ZJAZD PARTII W 1945 R.³⁹

Lp.	Powiat	Data konferencji	Wybrano delegat. na kołach	Obecnych delegat. na konf.	Liczba delegat. wybranych na I Zjazd
1	Biała Podlaska	7 X	16	11	1
2	Biłgoraj	14 X	23	19	1
3	Chełm	4 XI	25	14	2
4	Hrubieszów	14 X	11	6	1
5	Krasnystaw	18 X	83	57	7
6	Kraśnik	14 X	73	41	5
7	Lubartów	18 XI	—	33	5
8	Lublin m.	7 X	48	41	5
9	Lublin p.	14 X	61	50	4
10	Łuków	7 X	23	13	2
11	Puławy	14 X	67	45	6
12	Radzyń	7 X	19	19	2
13	Siedlce	7 X	26	22	1
14	Tomaszów	28 X	11	9	1
15	Włodawa	28 X	46	28	3
16	Zamość	14 X	36	24	2
17	UB i MO	14 X	64	57	6
Razem:			632	489	54

Jak wynika z tabeli ogółem w komórkach partyjnych wybrano 632 delegatów. Na konferencjach powiatowych obecnych było 489 delegatów, co stanowi 77,4%.

Obecność na tych konferencjach była więc stosunkowo słaba. Niektóre z nich nie dochodziły nawet z tego powodu do skutku w pierwszym terminie i trzeba je było przekładać na inny. Tak np. konferencja w Chełmie zwołana na dzień 7 X 1945 r. nie mogła być uznana za ważną, gdyż przybyło na nią jedynie 9 delegatów, a ponadto w 25 kołach partyjnych nie zostały przeprowadzone wybory delegatów⁴⁰. Także w pow. Lublin musiano przesunąć konferencję zwołaną na dzień 7 X 1945 r., gdyż na wybranych 61 delegatów przybyło jedynie 28⁴¹.

Po raz pierwszy przeprowadzona w sposób zorganizowany kampania wyborcza — była poważną pracą organizacyjną i pozwoliła na uporządkowanie wielu spraw wewnątrz partii, na dotarcie do najdalszych komórek, dotychczas bardzo zaniedbanych, ożywienie ich działalności, a tym samym na przyływ nowych członków.

³⁹ Powyższą tabelę ustalono na podstawie materiałów przedzjazdowych znajdujących się w AZHP. PPR. KC Wydż. Org. KW Lublin. Materiały przedzjazdowe 1945 r., sygn. 295/IX-184.

⁴⁰ AKW PZPR w Lublinie. PPR. KP w Chełmie. Materiały konferencji powiatowych 1945—48, sygn. 4/I/1. Prot. z konf. z dnia 4 XI 1945 r.

⁴¹ AKW PZPR w Lublinie. PPR. KP w Lublinie. Konf. powiatowe — prot. 1945—48, sygn. 9/I/1. Prot. z dnia 14 X 1945 r.

Kampania wyborcza dała pożyteczne rezultaty, pokazując całokształt problemów organizacji na wszystkich szczeblach. Tak np. w sprawozdaniu Wydziału Organizacyjnego KW PPR czytamy: „...w trakcie tej kampanii odgrzebano wiele starych komórek... Stwierdziliśmy fatalną obsługę przez KP komórek partyjnych. Są wypadki, że z powiatu nie zagląda do nich nikt przez 5, 6 a nawet 9 miesięcy...”⁴². Stwierdzono dalej, że „...We wsi Dąbica, pow. Lubartów, komórka licząca 10 członków nie zbierała się przez pół roku i była bez kontaktu z KP. Obecnie towarzysze ci dowiedziawszy się, iż w pow. Puławy zbiera się konferencja, ukonstytuowali się, wybrali delegatów i ci z protokołami przyjechali i prosili, by ich dopuścić do obrad i o nich nie zapominać...”⁴³.

Kampania wyborcza wpłynęła na szybkie powstawanie nowych komórek i przyływ członków do komórek już istniejących. Np. w pow. Krasnystaw we wsi Antoniówka organizacja wzrosła o 20 członków, we wsi Olesin, gm. Gorzków, o 5 towarzyszy⁴⁴.

Nowe organizacje powstały w pow. Krasnystaw we wsiach: Kozielnice, Glinniki, Wiszanki itd., w pow. Zamość nowe organizacje powstały w tartaku i browarze w Zwierzyńcu... nawet w najcięższym powiecie lubartowskim i najcięższej gminie Czemierniki powstała nowa komórka...”⁴⁵.

Problem wzrostu liczebnego partii i umacniania komórek partyjnych był także poruszany w sprawozdaniu Wydziału Organizacyjnego: „...wzrost ma miejsce szczególnie tam, gdzie komórki przeciwstawiły się bandom mając broń, co wpływało na okoliczne wsie, a nawet gminy, tam, gdzie organizacje partyjne troszczyły się o gospodarskie sprawy chłopstwa i wreszcie tam, gdzie była dostateczna pomoc KP...”⁴⁶.

Przedzjazdowa kampania wyborcza pozwoliła równocześnie dojrzeć lepiej trudności nurtujące organizacje partyjne, a także poznać przyczyny, które sprawiły, że było wiele komórek nieżywotnych, zdemobilizowanych i powody wystąpienia z partii wielu członków. Zjawiskiem przede wszystkim niepokojącym był duży odpływ członków organizacji. Np. w pow. łukowskim były liczne wypadki odmowy należenia do partii. Powiat ten w kwietniu 1945 r. liczył według niepełnych danych 1000 członków, w okresie przedwyborczym tylko 250. W majątku Wojcieszków komórka liczyła 58 członków, a na jesieni 12, 20 odeszło do PPS, a 26 w ogóle odpadło. Cała gm. Wojcieszków, która uprzednio liczyła 163 członków, później tylko 31. Wielu członków partii w obawie przed terrorem odkładało swój powrót do partii. Wielu z nich oświadczało, że nie z własnej woli wstąpili do partii „tylko sekretarz ich zapisał” (pow. Kraśnik i Biała Podlaska). We wsi Batorz, pow. Kraśnik, członkowie oświadczyli, że wstąpili do PPR, gdyż bali się aresztowań. Inni liczyli na korzyści materialne i dlatego nie chcieli należeć do partii, „która nic nie daje”.

Były też liczne wypadki (jak np. w gm. Rybitwy, pow. Puławy), że całe organizacje i niektórzy członkowie partii związani byli z bandami.

⁴² AKW PZPR w Lublinie. PPR. Wyd. Organizacyjny. Sprawozdania 1945—47, sygn. 1/VI/2. Sprawozdanie Wyd. za okres od 10 IX — 10 X 1945 r.

⁴³ Tamże.

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ Tamże.

⁴⁶ Tamże.

Kampania wyborcza ujawniła, że organizacja lubelska posiadała w niektórych ogniwach element spekulacyjno-awanturniczy. W pow. Siedlce były wypadki, że wymuszano przy pomocy legitymacji partyjnej i broni różne daniny i świadczenia ze strony ludności. Podobnie było w pow. lubartowskim.

U niektórych aktywistów zdarzały się wypadki defraudacji i wicherzycielstwa. Kampania wyborcza pomogła w dużej mierze uwolnić się od takich członków. Wykazała ona równocześnie, że komórki nie zawsze umiały zajmować się sprawami gospodarczymi wsi lub nie działały zupełnie w Związku Samopomocy Chłopskiej⁴⁷.

Wydział Organizacyjny, oceniając kampanię wyborczą delegatów na Zjazd, stwierdzał, że odbyły się wszystkie konferencje powiatowe, jedynie dwie trzeba było odłożyć na skutek nieprzestrzegania instrukcji KC. Frekwencja delegatów wynosiła 66%. Najslabiej wypadła konferencja w Lublinie, gdzie m. in. dwaj członkowie Egzekutywy KW nie zostali wybrani na Zjazd⁴⁸.

Oceniając zebrania komórek partyjnych sprawozdanie podkreślało, że frekwencja na nich była słaba. Wśród przyczyn tego stanu wymieniono niezrozumienie polityki partii nawet przez aktyw, niezalatwienie spraw, o których mówiono na zebraniach, niepewność co do zwycięstwa linii partii, słabą pomoc dla komórek ze strony KP. Np. KM Zamość nie zbierał się od 2 miesięcy i nie organizował nigdy żadnych narad z sekretarzami komórek⁴⁹.

W dyskusji na konferencjach zabierało głos od 30—50% obecnych. Domagali się oni udzielania większej pomocy dla rodzin po zamordowanych towarzyszach, przyznania odznaczeń dla zasłużonych partyzantów GL i AL, przydzielenia broni członkom PPR na terenach zagrożonych; krytykowali niewłaściwą pracę aparatu administracyjnego, złe zaopatrzenie i niewłaściwą relację cen na artykuły przemysłowe i rolne; żądali zniesienia kontyngentów, wskazywali na brak nauczycieli w szkołach i nieprzeciwdziałanie wrogim wystąpieniom kleru.

Do mankamentów dyskusji zaliczano fakt, że mało mówiło się o pracy samych komórek. Za zadanie naczelne dla całej kampanii przyjęto osiągnięcie liczby 12 000 członków partii w województwie⁵⁰.

Mimo dużego wysiłku ze strony KP nie zawsze zdołano dotrzeć do wszystkich komórek i przeprowadzić wybory delegatów. Np. w pow. Biłgoraj na 35 komórek partyjnych wybory przeprowadzono tylko w 33, gdyż dwu z nich nie udało się zebrać⁵¹.

W sumie akcją wyborczą w województwie objęto 669 organizacji partyjnych na 753 istniejących i skupiających 10 363 członków. Na zebraniach wyborczych komórek obecnych było tylko 7809 członków, tj. 75,6%⁵².

Jak już wspomniano, na konferencjach powiatowych wybierano delegatów na Zjazd. Z województwa lubelskiego wybrano 54 delegatów.

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ AKW PZPR w Lublinie. PPR, KP w Biłgoraju. Sprawozdanie sytuacyjne KP.

⁵² AZHP. PPR. KC. Lublin — Wydz. Organizacyjny. Materiały przedzjazdowe 1945 r., sygn. 295/IX-184.

Nowa sytuacja, która ukształtowała się na przełomie 1945/46 wymagała od partii opracowania wytycznych do dalszego działania. Ocena przebytej drogi i doświadczeń czterech lat walki miała się na Zjeździe stać punktem wyjścia do nakreślenia perspektyw rozwojowych.

Zjazd wysłuchał sprawozdania politycznego KC, wygłoszonego przez Władysława Gomułkę, sprawozdania organizacyjnego KC, wygłoszonego przez Romana Zambrowskiego, oraz referatów: Hilarego Minca — *Centralne zagadnienia i perspektywy gospodarcze Polski Demokratycznej*, Edwarda Ochaba — *Praca partii na wsi*, Zenona Kliszki — *O projekcie statutu PPR*, Aleksandra Kowalskiego — *Praca wśród młodzieży*⁵³.

W zakresie zagadnień politycznych Zjazd wysunął perspektywę budowy ustroju socjalistycznego w Polsce, uwzględniając cały splot specyficznych warunków ułatwiających PPR skupienie wokół swego programu szerokich warstw narodu polskiego.

W dziedzinie gospodarczej natomiast przyjął wytyczne projektu 3-letniego planu budowy i rozbudowy gospodarki narodowej w latach 1947—49.

Poczesne miejsce w obradach Zjazdu zajmowała sprawa oceny rozwoju organizacyjnego partii.

W obliczu nowych zadań Zjazd rzucił hasło zbudowania masowej, milionowej partii. Zwrócił uwagę na konieczność rozbudowy organizacji fabrycznych, zwłaszcza w wielkich zakładach przemysłowych oraz uaktywnienia komórek partyjnych na wsi.

Zjazd przyjął statut PPR. Podstawy organizacyjne PPR oparte zostały o leninowskie normy życia partyjnego, demokrację wewnątrzpartyjną i centralizm demokratyczny. Wstęp do statutu określał podstawowe założenia ideowo-programowe PPR jako kontynuatorki rewolucyjnych tradycji polskiego ruchu robotniczego, partii kierującej się w swym działaniu naukową teorią marksizmu. „Projekt Statutu — stwierdził w swym referacie Zenon Kliszko — ...jest rezultatem zarówno naszych osiągnięć w dziedzinie organizacyjnego budownictwa partii w okresie okupacji i w okresie niepodległości, jak również wypływa z historycznych doświadczeń, zdobytych przez rewolucyjny ruch robotniczy... Rola i charakter partii jako czołowego i zorganizowanego oddziału polskiej klasy robotniczej i narodu polskiego określa podstawowe zasady organizacyjne budowy naszej partii”⁵⁴.

Tak więc I Zjazd zamyka niezwykle ważny okres w rozwoju partii. W tym czasie partia przekształciła się z partii kadrowej w partię masową, okrzepła organizacyjnie i politycznie, stworzyła mocne podstawy wewnętrzne pozwalające poprowadzić naród do dalszych walk i zwycięstw.

„Był to może w Polsce odrodzonej najbardziej decydujący okres tworzenia słusznej marksistowskiej struktury partii — pisał w maju 1948 r. Zenon Kliszko. — Można bez przesady stwierdzić, że rok 1945 był okresem stawiania trwałych i mocnych fundamentów pod gmach masowej partii nowego typu”⁵⁵.

I Zjazd PPR, oceniając pozytywnie dorobek partii w zakresie jej

⁵³ *Zarys historii polskiego ruchu robotniczego 1944—47*. Warszawa 1961, s. 208.

⁵⁴ *Kształtowanie się...*, s. 427.

⁵⁵ Z. Kliszko *O marksistowską partię masową*. „Nowe Drogi” nr 9, 1948 s. 28—30.

rozwoju organizacyjnego, wskazał równocześnie na wiele nie wykorzystanych możliwości dalszego umasowienia szeregów partyjnych. W referacie KC PPR podkreślano, że zadanie rozwoju organizacyjnego partii na wsi jest jednym z podstawowych zadań kampanii werbunkowej, której przeprowadzenie uchwalił I Zjazd. „Nie umocniliśmy organizacyjnie naszych wpływów w masach chłopskich — stwierdził na Zjeździe Edward Ochab — nie wykorzystaliśmy w należyтым stopniu możliwości masowego werbunku do partii robotników rolnych i biedoty chłopskiej. Jednym z naczelných zadań w tej dziedzinie jest szybkie umasowienie naszych wiejskich organizacji partyjnych, które w ciągu niewielu miesięcy mogą i powinny podwoić i potroić nasze szeregi”⁵⁶. Zjazd wskazał na niedostateczne umasowienie partii wśród kobiet, inteligencji, robotników rolnych.

Rezolucja w sprawach organizacyjnych przyjęta przez I Zjazd za najważniejsze i najpilniejsze zadanie uznała przeprowadzenie przez całą partię szerokiej akcji werbunkowej i rozszerzenie stanu liczebnego partii⁵⁷.

Niezwykle dużo trudności nastęrcza zbadanie składu socjalnego partii w 1945 r. Nie dysponujemy bowiem wyczerpującymi danymi z okresu żywiołowego wzrostu szeregów PPR zimą i wiosną 1945 r. Systematyczna i jednolita ewidencja członków partii oraz oparta o nią regularna sprawozdawczość statystyczna zostały wprowadzone w miesiącu sierpniu 1945 r. na podstawie uchwał majowego Plenum KC PPR. Z powszechną, jednolitą i regularną sprawozdawczością mamy więc do czynienia dopiero od sierpnia — września 1945 r. I tu jednak występuje wiele luk, wynikających bądź z niepełnych danych, bądź też z różnego interpretowania wskaźników statystycznych przez komitety wypełniające miesięczne ankiety sprawozdawcze. W okresie od lipca 1944 r. do września 1947 r. w statystyce partyjnej dla określenia składu społecznego partii posługiwano się trzema podstawowymi kategoriami: robotnicy, chłopci i inteligencja⁵⁸.

Według dość ogólnikowych instrukcji Wydziału Organizacyjnego KC do kategorii robotników zaliczać należało tych członków partii, których wyłącznym źródłem utrzymania była fizyczna praca najemna w przemyśle, transporcie, handlu, rolnictwie itp., kategoria „chłopci” obejmowała członków partii utrzymujących się z pracy we własnych gospodarstwach rolnych. Wreszcie do „inteligencji” włączano pracowników aparatu państwowego i samorządowego, nauczycieli, techników i inżynierów, inteligencję twórczą itd.

W praktyce jednak, wobec braku bardziej sprecyzowanych wskazówek, występowały dość duże rozbieżności w klasyfikacji statystycznej. Np. niektóre komitety partyjne zaliczały robotników rolnych do kate-

⁵⁶ E. Ochab *Wiść polska na nowych drogach*. Warszawa 1946, s. 24 i 33.

⁵⁷ PPR. *Rezolucje...*, s. 214.

⁵⁸ Jesienią 1947 r. wprowadzono do sprawozdawczości partyjnej bardziej szczegółowe wskaźniki składu społecznego wyodrębniając m. in. robotników rolnych, rzemieślników itp.

gorii chłopów, inne osobno wyodrębniały w swych ankietach liczbę robotników rolnych oraz rzemieślników i chałupników.

Najwięcej jednak rozbieżności spotyka się w klasyfikowaniu funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa publicznego i milicji. Większość komitetów powiatowych z racji zawodu umieszczała ich jako pracowników państwowych w rubryce „inteligencja”, w wielu ankietach wyodrębniano ich jako specjalną grupę, a niektóre komitety włączały członków partii — funkcjonariuszy UB i MO do poszczególnych kategorii według pochodzenia społecznego.

Nie znajdujemy również w źródłach danych niezbędnych dla zobrazowania udziału w szeregach partyjnych poszczególnych grup klasy robotniczej (robotnicy przemysłowi, kolejarze, robotnicy rolni itp.), warstw chłopstwa i grup inteligencji pracującej.

Specyfika źródeł nie pozwoliła więc autorowi na przeprowadzenie bardziej wnikliwej analizy procesów kształtowania się składu społecznego PPR w okresie 1945 r.

Pierwsze bardzo niekompletne dane z 6 powiatów pochodzą ze stycznia 1945 r. Zostały one podane w tabeli nr 3.

TABELA 3. SKŁAD SOCJALNY NIEKTÓRYCH ORGANIZACJI PARTYJNYCH W MIESIĄCU STYCZNIU 1945 R.

Lp.	Powiat	Miesiąc	Czł. ogół.	w tym				
				Robotnicy		chłopi	Inteligencja	Inni
					w tym rolni			
1	Biłgoraj	I	305	91	91	190	24	—
2	Hrubieszów	I	250	90	—	145	15	—
3	Lublin p.	I	742	234	184	490	9	9
4	Siedlce	I	441	95	—	337	9	—
5	Tomaszów	I	438	240	—	188	10	—
6	Włodawa	I	882	126	—	743	13	—
R a z e m:			3058	876	275	2093	80	9
Procent				28,6	31,4	68,4	2,6	0,4

Tak więc w 6 powiatach na ogólną liczbę 3058 członków było 876 robotników, tj. 28,6%, w tym 275 robotników rolnych, tj. 31,4% ogółu robotników, chłopów — 2093, tj. 68,4%, inteligencji — 80, tj. 2,6% i innych 9, tj. 0,4%. Dane, którymi dysponujemy pozwalają stwierdzić, że w początku 1945 r. w okresie ofensywy styczniowej organizacja partyjna Lubelszczyzny ukształtowała się w swym przekroju społecznym jako organizacja partyjna chłopsko-robotnicza. Chłopi i robotnicy rolni (2368) stanowili 77,4% ogółu członków partii. Ta wyraźna przewaga elementu chłopskiego i proletariackich warstw wsi w strukturze społecznej organizacji partyjnej miała swe źródło w specyficznych warunkach Lubelszczyzny, gdzie gospodarka rolna przeważała nad przemysłem, z czego wynikała mniejsza liczebność proletariatu przemysłowego na tych terenach.

Na ukształtowanie się takiego składu społecznego szeregów partyjnych rzutowało i to, że główny wysiłek partii w tym okresie był skierowany na wieś, działalność organizacji nie tylko wiejskich, ale i miejskich zwrócona została na sprawy związane z podziałem ziemi obszarnej, zbieraniem świadczeń rzeczowych, organizowaniem ZSCh itp.

Nasylenie szeregów PPR elementem chłopskim w tak dużym stopniu należało więc do zjawisk specyficznych, o charakterze przejściowym. Z drugiej strony rola organizacji fabrycznych i miejskich, które u schyłku roku 1944 notowały znaczny wzrost liczebny była bardzo duża. Dostarczały one kadr dla tworzącego się aparatu państwowego na wsi i w mieście, robotnicy stanowili większość skierowanych do szkół oficerskich i do pracy w wojsku, organizacje fabryczne tworzyły brygady reformy rolnej, zbierania świadczeń rzeczowych itp.

Odsetek inteligencji w szeregach PPR na Lubelszczyźnie był znikomym — 2,6%. Jedynie w powiatach biłgorajskim i hrubieszowskim wynosił 7,9 i 6,0%.

Brak szerszych danych źródłowych nie pozwala odtworzyć z większą dokładnością struktury społecznej szeregów PPR w tym okresie rozwoju partii⁵⁹. Warto tu jednak zasygnalizować pewne częściowe dane, które pozwalają wnioskować o udziale w szeregach partyjnych różnych grup klasy robotniczej, a przede wszystkim robotników rolnych. Tak np. procent robotników rolnych w pow. Lublin w stosunku do liczby robotników wynosił 78,6%, a w pow. Biłgoraj byli to sami robotnicy rolni.

W ciągu miesięcy letnich 1945 r. w składzie społecznym PPR nie nastąpiły większe przesunięcia.

Ten stan obrazuje tabela 4.

TABELA 4. SKŁAD SOCJALNY NIEKTÓRYCH POWIATOWYCH ORGANIZACJI PARTYJNYCH W MIESIĄCACH KWIECIEŃ — CZERWIEC 1945 R.

Lp.	Powiat	Miesiąc	Czł. ogółem	W t y m			
				robotn.	chłopi	intelig.	inni
1	Lublin p.	IV	1 059	376	646	37	
2	Lubartów	VI	1 449	150	1 291	8	
3	Puławy	IV	3 876	1 625	1 996	238	17
4	Radzyń	IV	853	213	584	56	
5	Siedlce	IV	375	91	275	9	
6	Włodawa	IV	1 126	64	913	15	134
R a z e m:							
Procent			8 738	2 519 28,8	5 705 65,3	363 4,2	151 1,7

⁵⁹ Dokładna analiza jest niemożliwa i z tego względu, że w omawianym okresie rozpoczęły się głębokie przemiany strukturalne na wsi związane z reformą rolną a następnie z osadnictwem na Ziemiach Odzyskanych. Zmiany strukturalne rozpoczęły się również i w środowiskach robotniczych w związku z coraz to większym tempem odbudowy gospodarki, przesiedlaniem na Zachód, tzw. „awansem społecznym” itp.

Jak wynika z przytoczonych liczb w 6 powiatowych organizacjach, z których udało się uzyskać dane, na 8738 członków, 28,8% stanowili robotnicy, 65,3% chłopci, 4,2% inteligencja i 1,7% „inni”. W okresie tym zwiększyła się nieznacznie liczba robotników: (0,2%), inteligencji (1,6%) i innych (1,3%). Zmniejszyła się natomiast liczba chłopów o 3,1%.

Chociaż przytoczone dane nie pochodzą z tych samych powiatów, wydaje się, że w pewnej mierze oddają one obraz zmian jakie dokonywały się w tym czasie w składzie socjalnym partii. Organizacje wiejskie, jako najbardziej narażone na bezpośrednie działanie terroru band reakcyjnego podziemia, w szybszym tempie zmniejszały swój stan liczebny i strukturalny.

Pewien obraz składu socjalnego partii w pierwszych siedmiu miesiącach 1945 r. daje tabela 5 opracowana na podstawie akt partyjnych wszystkich członków partii znajdujących się w ewidencji komitetów powiatowych PZPR w r. 1963, którzy wstąpili do partii w okresie omawianym.

Dane obejmują 1103 członków. Zdecydowaną przewagę mieli tu mężczyźni (1069). Kobiet było jedynie 34. Przeważali członkowie partii pochodzenia chłopskiego (620), pochodzenia robotniczego tylko 129. Wśród wstępujących do partii największą grupę stanowili rolnicy — 378, robotnicy przemysłowi — 283, robotnicy rolni — 226, rzemieślnicy — 91, pracownicy umysłowi — 88, kupcy — 16 i inni 21. Znaczna była również liczba członków partii, którzy należeli przed wojną do KPP, KPZU, KPZB i KZMP — 66, do innych partii 46. Zdecydowanie przeważali jednak bezpartyjni w okresie międzywojennym.

Uporządkowanie ewidencji i sprawozdawczości partyjnej dało w efekcie pełny obraz przekroju społecznego PPR. Od sierpnia można więc mówić już o pełnych i wiarygodnych danych. Stan ten obrazuje tabela nr 6.

W miesiącu sierpniu — zdecydowaną przewagę w składzie socjalnym partii mieli chłopci (70,1%). Robotnicy stanowili 25,3% i pracownicy umysłowi — 4,6%.

Procent robotników wyższy od przeciętnej wojewódzkiej posiadały powiaty o znacznym rozwoju przemysłu bądź większej liczbie państwowych gospodarstw rolnych. Należały do nich: Lublin (53,6%), Tomaszów (41,1%), Biała Podlaska (40,4%), Puławy (38,4%), Siedlce (34,5%) i Zamość (30,0%).

Skupiska inteligencji znajdowały się w Lublinie (26,8%), Łukowie (10,0%), Radzynie (8,2%), Białej Podlaskiej (6,2%), Siedlcach (5,5%) i powiecie Lublin (5,3%). W innych powiatach procent pracowników umysłowych był znacznie mniejszy od przeciętnej wojewódzkiej. Jedynie w pow. Chełm nie wykazano w statystyce partyjnej członków partii będących pracownikami umysłowymi. Wydaje się jednak, że jest to błąd formalny spotykany w tamtym okresie, a polegający na zaliczaniu pracowników umysłowych w partii do robotników lub chłopów w zależności od pochodzenia. Do organizacji powiatowych posiadających w swoich szeregach największy procent chłopów należały: Krasnostaw (97,3%), Lubartów (89,1%), Kraśnik (86,1%), Chełm (86,0%), Radzyń (75,8%), Włodawa (74,8%).

W okresie od sierpnia do grudnia 1945 r. w składzie socjalnym woje-

TABELA 5. ANKIETA STATYSTYCZNA O CZŁONKACH PPR, KTÓRZY

Lp		Ogółem członków	w tym		Pochodzenie społ.					Wiek			
			mężczyzn	kobiet	robotnicze	chłopskie	intelig. pracująca	inne	ur. przed 1890	1891—1900	1901—1910	1911—20	1421—30
1	Województwo	1103	1069	34	429	620	25	29	28	168	397	352	148
2	Biała Podlaska	10	10	—	1	8	—	1	1	2	5	2	—
3	Biłgoraj	17	17	—	1	13	2	1	—	1	5	7	4
4	Chełm	15	15	—	5	6	1	3	1	4	5	2	3
5	Hrubieszów	4	4	—	3	1	—	—	—	1	2	—	1
6	Krasnystaw	72	70	2	1	65	3	3	1	8	50	10	3
7	Kraśnik ^b	60	59	1	2	56	1	1	2	12	31	10	5
8	Lubartów	33	38	—	1	37	—	—	1	5	26	6	—
9	Lublin m.	191	186	5	103	81	7	—	—	13	37	60	81
10	Lublin p. ^c	484	469	15	261	208	—	15	14	81	150	210	29
11	Łuków	6	6	—	1	5	—	—	—	3	2	—	1
12	Puławy ^d	66	64	2	—	64	—	2	—	18	33	11	4
13	Radzyń	11	10	1	2	8	1	—	—	1	9	—	1
14	Siedlce	22	20	2	10	11	1	—	2	3	2	7	8
15	Tomaszów	11	11	—	7	4	—	—	2	1	4	3	1
16	Włodawa ^e	43	42	1	—	38	2	3	1	11	21	7	3
17	Zamość	53	48	5	31	15	7	—	3	14	15	17	4

a Ankieta opracowana w okresie od 1 III 1963 r. do 31 VIII 1963 r. na podstawie

b Obejmuje akta członków znajdujące się również w KP Janów Lub.

c Opracowano na podstawie księgi ewidencyjnej członków PPR powiatu

d Obejmuje akta członków znajdujące się również w KP Opole Lubelskie.

e Obejmuje akta członków znajdujące się również w KP Parczew.

wódzkiej organizacji partyjnej zaszły istotne zmiany. Na 12 229 członków partii było robotników 3789, czyli — 30,8%. Zwiększyła się również liczba inteligencji pracującej. Mimo wzrostu liczby absolutnej inteligencji i pracowników umysłowych w szeregach PPR — stopień nasycenia partii przedstawicielami tej warstwy był stosunkowo niski i niewspółmierny z pozycją zajmowaną przez PPR w aparacie państwowym i gospodarczym.

Znaczną część tej kategorii społecznej wśród członków partii stanowili pracownicy aparatu państwowego, przede wszystkim organów bezpieczeństwa i MO, a więc do niedawna robotnicy i chłopci. Liczba nauczycieli w partii była niewielka.

WSTĄPILI DO PARTII W OKRESIE MIĘDZY 1 I 1945 R. — 31 VII 1945 R. a

Zawód wykonywany w chwili wstąpienia do partii							Przynależność partyjna w okresie międzywojennym						
robotnicy	rob. rolni	chłopi	prac. umysłowi	kupcy	rzemieślnicy	inni	KPP, KPZU, KPZB	KZMP	PPS	ZLSCh	SL i „Wici“	inne	bezpart.
283	226	378	88	16	91	21	59	7	21	—	23	2	507
1	—	8	—	—	1	—	2	—	—	—	1	—	7
1	2	12	1	—	1	—	2	—	—	—	—	—	15
4	—	6	1	—	—	4	3	—	—	—	—	—	12
—	—	—	2	—	—	2	1	—	—	—	—	—	3
4	4	60	1	2	1	—	10	1	1	—	9	1	50
1	3	51	1	2	1	1	7	1	—	—	4	—	48
1	2	30	1	1	2	1	2	—	—	—	2	—	34
143	4	—	41	1	2	—	8	1	4	—	—	—	178
81	196	103	14	5	73	12	—	—	—	—	—	—	—
—	—	4	2	—	—	—	3	—	—	—	1	—	2
3	6	51	2	1	2	1	11	—	—	—	3	—	52
—	1	7	—	2	1	—	2	—	—	—	1	—	8
9	1	4	8	—	—	—	—	4	—	—	—	1	17
6	—	3	2	—	—	—	3	—	1	—	1	—	6
2	7	30	1	2	1	—	5	—	1	—	1	—	36
27	—	9	11	—	6	—	—	—	14	—	—	—	39

akt partyjnych członków partii znajdujących się w ewidencji KP.

lubelskiego założonej w 1948 r.

W omawianym okresie miał miejsce dalszy znaczny spadek liczby chłopów w szeregach partii. Działy tu niewątpliwie te same przyczyny, które odgrywały rolę w zahamowaniu rozwoju liczebnego partii w miesiącach letnich. Do nich doszła jeszcze jedna, a mianowicie pogorszenie się sytuacji politycznej na wsi jesienią 1945 r. w związku ze wzrostem wpływów PSL wśród mas chłopskich.

Mimo zmian jakie dokonały się w składzie socjalnym wojewódzkiej organizacji partyjnej pozostała ona nadal organizacją o charakterze chłopsko-robotniczym. Najbardziej powszechnym typem organizacji powiatowej stał się typ organizacji chłopsko-robotniczej przy większym

TABELA 6. SKŁAD SPOŁECZNY WOJEWÓDZKIEJ ORGANIZACJI PARTYJNEJ W MIESIĄCACH
SIERPIEŃ — GRUDZIEŃ 1945 R.

Lp.	Powiat	Liczba czł. PPR w m-cu VIII						Liczba czł. PPR w m-cu XII							
		Ogółem			w tym			Ogółem			w tym				
		Rob.	%	Chł.	%	Int.	%	Rob.	%	Chł.	%	Int.	%		
1	Województwo	13 698	3 471	25,3	9 596	70,1	631	4,6	12 299	3 789	30,8	7823	63,6	687	5,6
2	Biała Podlaska	307	124	40,4	164	53,4	19	6,2	238	112	47,1	120	50,4	6	2,5
3	Biłgoraj	250	60	24,0	182	72,8	8	3,2	310	65	21,0	238	76,8	7	2,2
4	Chełm	250	35	14,0	215	86,0	—	—	355	50	14,1	285	80,3	20	5,6
5	Hrubieszów	479	98	20,5	347	72,4	34	3,1	509	308	60,5	166	32,6	35	6,9
6	Krasnystaw	1 300	21	1,6	1 265	97,3	14	1,1	1 668	24	1,4	1 650	97,7	14	0,8
7	Kraśnik	1 629	224	13,7	1 402	86,1	3	0,2	1 682	524	31,2	1 153	68,5	5	0,3
8	Lubartów	1 449	150	10,3	1 291	89,1	8	0,6	1 499	286	19,1	1 147	76,5	66	4,4
9	Lublin m.	1 315	705	53,6	288	19,6	352	26,8	1 277	928	72,7	—	—	349	27,3
10	Lublin p.	972	219	22,5	702	72,2	51	5,3	794	183	23,0	578	72,8	33	4,2
11	Łuków	381	36	9,4	307	80,6	38	10,0	325	27	8,3	264	81,7	34	10,5
12	Puławy	2 926	1 123	38,4	1 781	60,9	22	0,7	1 528	392	25,6	1 110	72,6	76	1,7
13	Radzyń	450	72	16,0	341	75,8	37	8,2	411	180	43,8	215	52,3	16	3,9
14	Siedlce	290	100	34,5	174	60,0	16	5,5	269	197	73,2	58	21,6	14	5,2
15	Tomaszów	470	193	41,1	274	58,3	3	0,6	395	172	43,6	221	55,9	2	0,5
16	Włodawa	830	191	23,0	621	74,8	18	2,2	580	123	21,2	437	75,3	20	3,5
17	Zamość	400	120	30,0	272	68,0	8	2,0	439	218	49,7	181	41,2	40	9,1

lub mniejszym udziale robotników, przy równoczesnym dość nikłym odsetku pracowników umysłowych.

W końcu 1945 r., a więc w dniach I Zjazdu PPR, wojewódzka lubelska organizacja partyjna ukształtowała się pod względem składu społecznego jako skupiająca przedstawicieli różnych grup społeczeństwa.

Interesującym problemem badawczym byłoby prześledzenie roli jaką odgrywały poszczególne grupy społeczne w życiu i działalności partii. Nie zachowały się tu jednak żadne zbiorcze dane. Pełne dane udało się ustalić tylko w stosunku do delegatów na I Zjazd Partii. (p. zał. nr 1). Wśród 54 wybranych na Zjazd było: robotników — 3, chłopów — 1, pracowników umysłowych — 49, przynależności społecznej jednego z nich nie udało się ustalić, w tym: pracowników aparatu partyjnego — 27, w tych liczbach: 18 sekretarzy, pracowników MO i UB — 5, pracowników z aparatu gospodarczego — 2, pracowników związków zawodowych i ZSCh — 5, pracowników administracji i rad narodowych — 9, innych — 1.

Widzimy więc, że wśród delegatów zdecydowaną przewagę mieli pracownicy umysłowi reprezentujący aparat partyjny, rady narodowe i administrację państwową.

Przed wojną do różnych partii i organizacji politycznych należało 49 osób, w tym do KPP, KZMP — 44, do PPS — 1, do SL „Wici” — 4. Trzon delegatów stanowili więc członkowie partii z okresu międzywojennego.

Członkami PPR w okresie okupacji było 33 delegatów (1944 r., po wyzwoleniu — 15, 1945 r. — 5), nie udało się ustalić przynależności jednego z nich. Tak więc wśród delegatów na I Zjazd Partii zdecydowaną przewagę mieli członkowie o długoletnim stażu partyjnym i dużym doświadczeniu.

Dobrze również przedstawiało się przygotowanie ogólne delegatów. Wykształcenie wyższe posiadały 4 osoby, średnie i niepełne średnie — 20, z podstawowym i niepełnym podstawowym — 29. (Nie ustalono wykształcenia jednego z tych delegatów).

Udział w Zjeździe w charakterze zaproszonych gości z głosem doradczym brało 12 osób (zał. nr 2). Wśród nich 5 chłopów, 7 pracowników umysłowych, w tym 6 pracowników aparatu partyjnego, 1 pracownik rad narodowych. Członków KPP, KZMP — 6, „Wici” — 1, bezpartyjnych — 5. Członków PPR z okresu okupacji — 8. Tutaj także przeważał element o długoletnim stażu partyjnym.

*

I Zjazd był nowym impulsem dla rozwoju pracy partyjnej we wszystkich dziedzinach, a w tym i do rozwoju organizacyjnego szeregów partyjnych. Kampania pozjazdowa oraz wielkie akcje roku 1946 i 1947 — referendum ludowe i wybory do Sejmu Ustawodawczego wykształciły nowy zastęp aktywistów partyjnych zdolnych do działalności politycznej w najcięższych warunkach. Równocześnie ze zwycięskim przeprowadzeniem tych akcji następował szybki rozwój szeregów partyjnych. Rzucone przez I Zjazd hasło zbudowania milionowej partii mogło być spełnione. Ma w tym swój udział i lubelska organizacja partyjna.

ANEKS 1. DELEGACI NA I ZJAZD PPR

Lp.	Nazwisko i imię	Rok ur.	Wykształcenie	Funkcja	Data wstąpienia do PPR	Przynależność	
						przed wojną	w czasie okupacji
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Pawlak Bolesław	1916	BIAŁA PODLASKA niepełne średnie	I sekr. KP PPR	1944	KZMP	bezp.
2	Dechnik Józef	1910	BIEGORAJ 7 kl. szk. podst.	I sekr. KP	1943	KPP	PPR
3	Kościowa Jadwiga	1906	CHEŁM średnie	I sekr. KP	1944	KPP	bezp.
4	Przygaliński Wład.	1900	7 kl. szk. podst.	robotnik	1943	PPS	PPR
5	Rózga Wacław	1911	KRAŚNIK średnie	wojewoda	1942	KPP	PPR
6	Iskra Michał	1899	7 kl. szk. podst.	I sekr. KP	1942	KPP	PPR
7	Moskal Franciszek	1897	7 kl. szk. podst.	prezes PZ ZSch.	1943	KPP	PPR
8	Pytel Antoni	1903	niepełne podst.	sekr. gminy	1942	SL	PPR
9	Szczepański Stanisław	1920	7 kl. szk. podst.	sekr. KP PPR	1943	„Wici”	PPR
10	Makuch Józef	1908	HRUBIESZÓW niepełne średnie	I sekr. KP PPR	1942	KPP	PPR
11	Kratko Zygmunt	—	KRASNYSTAW	—	—	KPP	—
12	Szot Stanisław	1917	średnie	I sekr. KW PPR	1942	KZMP	PPR
13	Kisielewicz Jan	1919	7 kl. szk. podst.	I sekr. KP PPR	1943	KZMP	PPR
14	Ołowko Piotr	1905	7 kl. szk. podst.	II sekr. KP PPR	1944	bezp.	bezp.
15	Lisik Antoni	1915	7 kl. szk. podst.	przewodn. PRN	1943	KPP	PPR
16	Maciejewski Jan	1912	7 kl. szk. podst.	rolnik	1944	„Wici”	BCh.
17	Cichosz Stanisław	1910	7 kl. szk. podst.	instr. KP PPR	1944	bezp.	bezp.

1	2	3	4	5	6	7	8
18	Duda Tadeusz	1916	LUBARTÓW 2 kl. gimnazjum 7 kl. szk. podst. 4 kl. szk. podst. 7 kl. szk. podst. średnie	I sekr. KP	1942	KPP	PPR
19	Piątkowski Leon	1901		prezes PZ ZSCH.	1944	KPP	bezp.
20	Klecha Jan	1910		kier. Wyzd. Roln. KW	1942	KPP	PPR
21	Opolski Mieczysław	1917		II sekr. KP	1943	bezp.	PPR
22	Dubel Edward	1912		prezes ZW ZSCH.	1943	KPP	PPR
23	Dąbek Paweł	1908		LUBLIN P. wyższe	sekr. Ekon. KW PPR	1942	KPP
24	Pytel Jan	1912	średnie	starosta	1942	KPP	PPR
25	Jabłoński Stanisław	1909	niepełne średnie	prezes PZ ZSCH.	1944	KPP	bezp.
26	Lipiński Józef	1905	niepełne podst.	II sekr. KP PPR	1943	KPP	PPR
27	Germałowicz Stanisław	1903	LUBLIN M. średnie	I sekr. KM PPR	1945	KPP	bezp.
28	Bogusławski Stefan	1891	7 kl. szk. podst.	przewodn. WKZZ	1945	bezp.	bezp.
29	Pietrzyk Mieczysław	1909	średnie	dyr. PKP	1945	KPP	bezp.
30	Kalinowski Bronisław	1909	7 kl. szk. podst.	robotnik LZMech.	1944	KPP	bezp.
31	Krzykała Stanisław	1909	wyższe	wiceprezydent miasta	1944	KPP	PPR
32	Kołtun Paweł	1910	ŁUKÓW 7 kl. szk. podst.	wicestarosta	1943	SL	PPR
33	Leszczyński Lucjan	1916	niepełne podst.	zastępca dyr. fabr.	1944	KPP	bezp.
34	Lewtak Stefan	1910	PUŁAWY średnie	starosta	1943	KPP	PPR
35	Romaniuk Stefania	1914	średnie	II sekr. KW PPR	1944	KPP	bezp.
36	Hołod Bazyli	1907	niepełne podst.	I sekr. KP PPR	1945	KPP	bezp.
37	Bieniek Stanisław			wicemin. rolnictwa		KPP	PPR
38	Tomasiaak Józef	1905	7 kl. szk. podst.	instr. KP PPR	1942	KPP	PPR
39	Kamiński Stefan	1911	5 kl. szk. podst.	przew. ZP Zw. Partyzantów	1942	KPP	PPR

1	2	3	4	5	6	7	8
40	Wróblewski Marian	1910	RADZYŃ 7 kl. szk. podst.	I sekr. KP	1944	KZMP	bezp.
41	Białek Michał	1918	7 kl. szk. podst.	instr. KP PPR	1943	KZMP	PPR
42	Szymański Zygmunt	1919	SIEDLCE Zasadn. Szk. Zaw.	instr. KW PPR	1944	KPP	bezp.
43	Hrycaniuk Jan	1910	WŁODAWA 7 kl. szk. podst.	III sekr. KW PPR	1942	KPP	PPR
44	Kiełb Józef	1902	niepełne średnie	I sekr. KP PPR	1943	KPP	PPR
45	Telemoniuł Adam	1902	niepełne średnie	kier. PUBP	1943	KPP	PPR
46	Olga Żebruń	1903	TOMASZÓW niepełne średnie	czł. Woj. Kom. Kontr.	1942	KPP	PPR
47	Zych Stefan	1896	ZAMOŚĆ niepełne podst.	robotnik cukrowni	1944	KPP	bezp.
48	Kowalski Ignacy	1896	średnie	burmistrz m. Zamość	1944	KPP	PPR
49	Piątkowski Franciszek	1908	UB i MO niepełne średnie	kier. Woj. Kom. Kontr.	1943	KPP	PPR
50	Grzybowski Faustyn	1916	niepełne średnie	kier. WUBP	1943	bezp.	PPR
51	Kudliński Antoni	1903	wyższe	kier. Wydz. Pers. KW PPR	1944	KPP	bezp.
52	Radecki Leon	1904	wyższe	komendant KW MO	1943	KPP	PPR
53	Siedlecki Jerzy	1907	wyższe	dyr. Dep. MBP	1944	KPZU	bezp.
54	Olko Feliks	1908	niepełne podst.	kier. PUBP Chełm	1945	KPP	bezp.

ANEKS 2. DELEGACJA NA ZJAZD Z GŁOSEM DORADCZYM

Lp	Nazwisko i imię	Rok ur.	Wykształcenie	Funkcja	Data wstąpienia do PPR	Przynależność	
						przed wojną	w czasie okupacji
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Czugała Ludwik	1904	wyższe	przew. WRN	1944	bezp.	PPR
2	Nomberg Sara	1915	wyższe	kier. Wydz. Prop. KW	1942	KPP	PPR
3	Łuć Jan	1906	podstawowe	I sekr. KP Lublin	1943	KPP	PPR
4	Demidowski Jan	1909	niepełne średnie	II sekr. KP Zamość	1943	KPP	PPR
5	Paruch Józef	1901	niepełne średnie	instr. KW PPR	1944	bezp.	bezp.
6	Merski Jan	1922	podstawowe	rolnik	1943	„Wici”	PPR
7	Wohl Izrael	1911	średnie	red. nac. Sztand. Ludu	1945	KPZU	bezp.
8	Szmula Jan	1906	podstawowe	rolnik	1944	bezp.	PPR
9	Jesionek Władysław	1910	niepełne podst.	rolnik	1943	bezp.	PPR
10	Stolarczyk Stefan	1915	podstawowe	rolnik	1945	KPP	bezp.
11	Nizio Franciszek	1916	4 kl. szk. podst.	rolnik	1943	bezp.	PPR
12	Wygnanowski Edward	1915	podstawowe	I sekr. KP PPR Siedlce	1945	KPP	bezp.

